

Psykologiens samfunnsansvar

Lina Søreide

Har psykologi som vitenskap og profesjon et spesielt samfunnsansvar? Tanken hadde skremmende nok ikke streift meg for jeg var på studentutveksling i Cape Town. Samfunnsperspektivet er et neglisjert område på profesjonsprogrammet i Oslo

MENNESKER IMELLOM: Hva om det er samfunnsdiskursene som i hovedsak skaper personens lidelse? Og verre, hva om disse diskursene i bunn og grunn reflekterer psykologiens egne diskurser?

Illustrasjon: Flickr.com / Arne Olav L. Hageberg

DEBATT: SAMFUNNSANSVAR

For mye oppmerksomhet rundt individfokusede forklaringsmodeller i psykologien fortrenger viktige samfunnspsykologiske perspektiver og hindrer studenter og psykologers innsikt i eget samfunnsansvar, hevder Lina Søreide.

«Når jeg ser meg i speilet, ser jeg ingenting. Ingenting som er, har vært eller kommer til å bli,» skrev gutt (17) i Aftenpostens siDspalte 19. februar i fjor. Kan det hende at ordene reflekterer noe mer enn en individuell smerte? Sykemeldingen blant unge voksne nordmenn øker, særlig andelen sykemeldte grunnet psykiske lidelser. Skal vi fortsette å spørre hva som er galt med dem, eller skal vi også våge å sette spørsmålsteget ved samfunnet vi alle lever i?

Et neglisjert perspektiv

Professor i samfunnspsykologi Isaac Prilleltensky uttrykker det slik:

We just cannot take it for granted that psychology pursues human welfare in a manner that is always just and fair. Psychologists have contributed, directly and indirectly, wittingly and unwittingly, to oppressive domestic and foreign policies.

Ingen av de 665 sidene i introduksjonsboka i psykologi vi leste høsten 2008, omhandler samfunnspsykologi (community psychology), faggreinen som ser på sammenhengen mellom individ, gruppe og samfunn. Urie Bronfenbrenner, grunnleggeren av økologisk systemteori og en av de mest siterte utviklingspsykologene gjennom tidene, er ikke nevnt med et ord. Neglisjeringen av det samfunnspsykologiske perspektivet fortsetter utover i studiet. Vi studenter mates med en forståelse av mennesket som uavhengig av samfunnet det eksisterer i. Når lidelse kun forklares på individnivå, blir studentene – som er morgendagens psykologer – blinde for samfunnet som en mulig kilde til lidelse.

Jeg påstår ikke at de individfokuserte biologiske, kognitive og psykologiske forklaringsmodellene ikke beskriver deler av sannheten. Men et altomfattende fokus på dem reduserer rommet for et svært viktig samfunnspsykologisk perspektiv. Hvordan skal man da bli i stand til å opparbeide et reflektert blikk på samfunnets diskurser, og se at man som psykolog har et samfunnsansvar?

Slagside

1900-tallets testpsykologi var preget av en tydelig slagside mot den maskuline, hvite angloamerikanske middelklassen. Psykologene opphøyet dette «individet» til det normale. Slik fikk den koloniale selvopphøvelsen sin legitimitet. I Sør-Afrika bidro psykologisk forskning med vitenskapelig krutt i legitimeringen av de institusjonaliserte rasediskriminerende lovene under apartheid. Psykologiens handlinger i samfunnet bidrar til å forme diskurser om normalitet og om hva som er et godt liv. Slike overordnede forståelsesrammer blir internalisert av dem som lever med dem. I Sør-Afrika sitter enda den indre opplevelsen av egen underlegenhet dypt i hos mange i den mørke befolkningen, selv om de ytre diskriminerende lovene har opphørt.

Ingen av de 665 sidene i introduksjonsboka i psykologi omhandler samfunnspsykologi

Som psykolog er man i en posisjon som folk og samfunn har tillit til. Psykologi har altså både som vitenskap og profesjon betydelig makt. Og med makt følger også ansvar.

I møte med klient er det selvfølgelig viktig å søke å hjelpe den enkelte personen, her og nå. Men hva om det er samfunnet og de kulturelle diskursene som i hovedsak skaper personens lidelse? Og verre, hva om disse diskursene i bunn og grunn reflekterer psykologiens egne diskurser?

En farlig illusjon

Hvilke normalitetsdiskurser har psykologien bygget opp under i vårt samfunn? Tor-Johan Ekeland beskriver psykologiens handlinger i dag slik i boka *Fellesskap og individualisme*:

Som praksis i terapirommet kan den utvilsamt gi hjelp til skadeskottne sjeler. Som diskurs er den i ferd med å påføre oss alle ein *farlig illusjon*: Vi er frie og uavhengige individ som sjølve kan frigjere dei kreftene som trengst for å realisere våre personlege livsmål.

Implisitt i denne illusjonen ligger tanken om at om noe går galt, har man selv skylden. Det er altså skapt en taksonomi der det er unormalt å trenge andre. I Tidsskriftets marsnummer 2010 problematiserer Guri Vindegg det faktum at mors frihet heller enn mors kjærlyhet og hengivenhet vektlegges i relasjonen til det nyfødte barnet.

Nettverksbygging er et hyppigere brukt ord enn vennskap i dag. Paradokset i dette er at vi i et individualistisk samfunn, i fravær av en definerende fellesskapstilhørighet, kanskje mer enn noen gang *trenger* respons fra andre for å definere egen identitet.

De sosiale problemene i Norge kan være større enn vi tror, bare vi våger oss litt bort fra den tankemessige hovedveien

Finner vi ikke nettopp denne illusjonen innbakt i innholdet på profesjonsprogrammet? Og kan det hende illusjonen henger sammen med hvorfor ikke psykologens samfunnsansvar hadde streift meg før utvekslingen i Sør-Afrika?

Å forklare på riktig nivå

Psykologisk behandling i tråd med Bronfenbrenners økologiske systemteori er viktig i arbeidet med å overkomme alvorlige sosiale problemer i Sør-Afrika. Dette innebærer ikke å la være å behandle den enkelte, men å ta utgangspunkt i at individ og samfunn er i et gjensidig påvirkningsforhold.

For en besøkende kan landet ved første øyekast fremstå som velfungerende, men de sosiale problemene blir ofte svært tydelige hvis man våger seg fem minutter fra hovedveien inn i de enorme townshipene. Det er rapportert at 34 % av befolkningen lever på mindre enn \$2 daglig. Vold mot kvinner og barn er svært utbredt og knyttes til alvorlig fattigdom, høyt alkoholmisbruk og til ydmykelsen mange menn ble utsatt for under apartheid. Tap av foreldre grunnet hiv går hardt utover barn og familier. Apartheid fyrte opp under spredningen av hiv ved å splitte familier og frata majoriteten av befolkningen helseressurser. I FN-sambandet er det vist til at så mye som 18,1 % av befolkningen mellom 15 og 49 år i Sør-Afrika er hivsmittet i dag. Tydeligheten og omfanget av problemene gjør det kanskje åpenlyst at man må intervensjonere på samfunnsnivå og ha et kritisk blikk på diskurser i lokalsamfunn og på nasjonalt nivå. Men dette er viktig i Norge også.

Bort fra hovedveien

Vi lever i verdens beste land. Vi har ikke de sosiale problemene jeg møtte i Sør-Afrika. Men på samme måte som i Sør-Afrika kan de sosiale problemene i Norge være store enn vi tror, bare vi våger oss litt bort fra den tankemessige hovedveien. Paradoksalt nok opplever alle vestlige land en eksplosiv økning i psykisk betingede lidelser, samtidig som vi aldri har vært nærmere realiseringen av det som nettopp vestlige tradisjoner i psykologien har idealisert: det frie, autonome mennesket. Kan hende friheten for mange blir en valgtvang som knytter til seg mye angst for å velge feil. Fallet blir stort når man er «et

fritt og uavhengig individ». Med uendelig mange valgmuligheter blir prosjektet med å definere seg selv tilsvarende mer utfordrende. Der grensene flyter ut, kan en utvei være å starte et mer håndterbart prosjekt, som å forme og sette grenser for egen kropp, kontrollere og få orden gjennom matinntak, innkjøp eller treningsopplegg, skape seg en identitet gjennom fiktive spill på Internett, konkretisere smerten ved å tegne den på kroppen.

Behandling i tråd med økologisk systemteori, og psykologer som tar samfunnsansvar, kan være nyttig også i verdens beste land.

Å gi en stemme

Nettopp fordi en som psykolog har unik tilgang til hva som rører seg i menneskesinnet, har en et ansvar for å gi dette en stemme. Som fjorårets vinner av Den store psykologprisen, Per Isdal, sier det: «Vårt ansvar som psykologer er å bruke kunnskapen vi får fra våre klienter, i en større samfunnsdebatt.» Når man er vitne til lidelse som bunner i samfunnets diskurser, har man ansvar for å melde fra.

Det kan være utfordrende med et samfunnspsykologisk perspektiv i møte med menneskelig lidelse. Et slikt perspektiv utfordrer ikke bare klienten, men også behandleren, som mottaker og aktør i samfunnet. Våger vi å møte oss selv?

lina.soreide@gmail.com